

A Comparative Analysis of Metadiscourse Markers in Scientific Discourse: A Contrastive Approach

Bakhtigul UBAYDULLAYEVA¹

Andijan State Institute of Foreign Languages

ARTICLE INFO

Article history:

Received April 2025
Received in revised form
10 April 2025
Accepted 2 May 2025
Available online
25 June 2025

Keywords:

academic discourse,
metadiscourse,
functional stylistics,
cognitive approach,
comparative analysis.

ABSTRACT

This article analyzes the use of metadiscourse markers in English and Uzbek scientific discourse. Metadiscourse elements are considered as tools shaping the interaction between author and reader within academic texts. Through comparative analysis of corpora in both languages, the study explores the frequency, function, and stylistic features of interactive and interpersonal markers. The paper relies on theoretical frameworks by Hyland, Crismore, and Vande Kopple to uncover the functional-stylistic and cognitive characteristics of academic discourse.

2181-3701/© 2025 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol3-iss6/S-pp186-192>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Ilmiy diskursda metadiskurs birliklarining tahlili: qiyosiy yondashuv

Kalit so'zlar:

ilmiy diskurs,
metadiskurs,
funktional stilistika,
kognitiv yondashuv,
qiyosiy tahlil.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek ilmiy diskurslarida metadiskurs birliklarining qo'llanishi tahlil qilinadi. Metadiskurs birliklari ilmiy matnda muallif va o'quvchi o'rtasidagi muloqotni shakllantiruvchi vositalar sifatida ko'riladi. Qiyosiy tahlil asosida ikki tildagi ilmiy maqolalar korpusida interaktiv va interpersonal birliklarning ishlatilish chastotasi, funktsional yuklanishi hamda stilistik xususiyatlari ko'rsatib o'tiladi. Maqolada Hyland, Crismore va Vande Kopple'ning nazariy qarashlariga tayangan holda ilmiy nutqning kognitiv va funktsional-stilistik xususiyatlari yoritiladi.

¹ Andijan State Institute of Foreign Languages.

Сравнительный анализ метадискурсивных единиц в научном дискурсе: сопоставительный подход

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

научный дискурс,
метадискурс,
функциональная
стилистика,
когнитивный подход,
сопоставительный анализ.

В данной статье рассматривается использование метадискурсивных единиц в английском и узбекском научном дискурсе. Метадискурсивные средства рассматриваются как инструменты, формирующие коммуникацию между автором и читателем в научном тексте. На основе сопоставительного анализа корпуса научных статей на двух языках показана частотность, функциональная нагрузка и стилистические особенности использования интерактивных и интерперсональных единиц. В статье освещаются когнитивные и функционально-стилистические особенности научной речи, опираясь на теоретические взгляды Хайланда, Крисмора и Ванде Коппла.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida ilm-fan, innovatsiya va ilmiy salohiyatni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Prezidentimiz tashabbusi bilan qabul qilingan "Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" hamda O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi faoliyatining takomillashuvi natijasida ilmiy tadqiqotlarga bo'lgan qiziqish sezilarli darajada ortdi. Shu bilan birga, ilmiy izlanishlarda qatnashayotgan yosh olimlar safi kengaymoqda, xalqaro hamkorlik aloqalari mustahkamlanmoqda va ilmiy maqolalar chop etish faolligi oshmoqda.

Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligida amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida ilmiy-tadqiqot institutlari soni ortib bormoqda, fan doktori (DSc) va falsafa doktori (PhD) ilmiy darajalarini olish tizimi takomillashmoqda. Jumladan, Fanlar akademiyasi, Oliy attestatsiya komissiyasi, O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi va boshqa tashkilotlar ilm-fan rivojiga tizimli yondashuvni joriy etmoqda. Ana shunday ijobiy jarayonlar fonida, tilshunoslikning zamonaviy yo'nalishlaridan biri bo'lgan **ilmiy diskurs** masalasi ham dolzarb mavzuga aylangan. Bu esa ilmiy diskurs — ya'ni olimlar, tadqiqotchilar va aspirantlarning ilmiy muloqoti va matnlari — ni rivojlantirish zaruriyatini yuzaga keltirdi.

Ilmiy diskurs tilshunoslikning yangi va muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri bo'lib, matnlar orqali bilimlar uzatilishini, muallif va o'quvchi o'rtasidagi muloqot strategiyalarini, til birliklarining funksional va stilistik imkoniyatlarini o'rganishga yo'naltirilgan. Ayniqsa, ingliz va o'zbek tillarida yaratilayotgan ilmiy matnlarni tahlil qilish orqali nafaqat lingvistik, balki madaniy, ijtimoiy va kognitiv tafovutlarni aniqlash mumkin. Bu esa qiyosiy tilshunoslik va tarjimashunoslik nuqtayi nazaridan alohida ahamiyat kasb etadi.

O'zbekistonlik ayrim tadqiqotchilar stilistik vositalar, rasmiy uslub va ilmiy yozuv kompetensiyasi masalalarini o'rgangan bo'lsalar-da (¹ G'afforov M. (2016). *Ilmiy uslub va til vositalari*. Toshkent: Fan nashriyoti.

² Rahmatullayeva G. (2018). *Akademik yozuv va lingvistik kompetensiya. Filologiya*

masalalari, 2(3), 45–52.), metadiskurs birliklarining aniq tahlili hali yetarli darajada o'rganilmagan. Shu nuqtayi nazardan, ingliz va o'zbek ilmiy diskursida metadiskurs birliklarini qiyosiy tahlil qilish ushbu yo'nalishdagi ilmiy bo'shliqni to'ldiradi.

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi ilmiy matnlarning qiyosiy tahlili orqali metadiskurs birliklarining funksional va stilistik xususiyatlarini aniqlash maqsad qilingan. Bu tahlil orqali nafaqat ikki tildagi ilmiy ifoda vositalari o'rganiladi, balki milliy stilistik yondashuvlar, yozuvchi va o'quvchi o'rtasidagi diskurs strategiyalari ham ochib beriladi. Tadqiqot natijalari esa O'zbekistonda ilmiy matn yozish madaniyatini takomillashtirish, ESP va EAP kurslarida metodik yondashuvlarni ishlab chiqish uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Metadiskurs birliklari: nazariy asoslar“Metadiskurs” atamasi ilk bor 1980-yillarda amerikalik tilshunos William Vande Kopple tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan bo'lib, u matndagi asosiy mazmun (propozitsional ma'lumot)dan tashqari, o'quvchi bilan kommunikativ aloqa va matn tuzilmasini boshqaruvchi birliklar mavjudligini ilgari surgan (Vande Kopple, 1985). Vande Kopple metadiskursni “yozuvchining matn ustidan nazorati va o'quvchi bilan aloqa o'rnatish vositasi” sifatida tavsiflagan.

Ushbu yondashuv 1990-yillarda Crismore, Markkanen va Steffensen (1993) tomonidan yanada rivojlantirildi. Ular metadiskurs birliklarini ikki turga — metatekstual (matnni boshqaruvchi) va interpersonal (muallif-o'quvchi munosabatini ifodalovchi) birliklarga ajratdilar. Bu tasnif, ayniqsa, o'quvchining matnga bo'lgan qiziqishini shakllantirishda muhim deb qaraldi. Eng yetuk va keng qo'llaniladigan nazariy model esa britaniyalik tilshunos Ken Hyland tomonidan ishlab chiqilgan (2005). Hyland metadiskursni interaktiv va interpersonal birliklarga bo'lishni taklif qiladi:

Interaktiv birliklar: matn tuzilmasini boshqaradi va o'quvchiga mazmunni tushunishda yordam beradi. Bularga quyidagilar kiradi:

Transitions (e.g., however, therefore)

Frame markers (e.g., in conclusion, my purpose is...)

Endophoric markers (e.g., see Table 1, as noted above)

Evidentials (e.g., according to X, as X claims...)

Code glosses (e.g., namely, such as)

Interpersonal birliklar: muallifning shaxsiy munosabatini, ishonch darajasini, o'quvchiga murojaatini bildiradi. Ular quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Hedges (e.g., might, perhaps, it seems)

Boosters (e.g., clearly, obviously, in fact)

Attitude markers (e.g., unfortunately, surprisingly)

Engagement markers (e.g., consider, note that, you can see)

Self-mentions (e.g., I, we, the author)

Hyland (2005) metadiskurs birliklarining asosiy funksiyasi sifatida quyidagilarni ko'rsatadi:

O'quvchini yo'naltirish va e'tiborini boshqarish;

Matnni mantiqiy tuzish;

O'z fikriga ishonch bildirish yoki ehtiyotkorlik bilan taqdim etish;

O'quvchi bilan muloqotda bo'lish;

Muallif sifatida o'z ishtirokini ko'rsatish.

Shuningdek, u metadiskurs birliklarining ishlatilishi madaniy va janr xususiyatlari bilan bevosita bog'liq ekanini ta'kidlaydi. Masalan, g'arbiy ilmiy matnlar, ayniqsa, ijtimoiy

fanlarda “I argue that...” kabi ochiq subyektiv ifodalarni ko‘p ishlatlsa, o‘zbek ilmiy matnlarida esa betaraf va kollektiv uslubdagi ifodalar ustuvor bo‘ladi (“ushbu maqolada ko‘rib chiqiladi” kabi).

Demak, metadiskurs birliklari matnning muloqotga xosligi, tushunarligi va o‘quvchiga yo‘naltirilganligini belgilovchi muhim pragmatik-stilistik vosita bo‘lib, ilmiy diskursda ularni o‘rganish — zamonaviy tilshunoslikda dolzarb tadqiqot yo‘nalishlaridan biridir.

Ingliz va o‘zbek ilmiy diskursida metadiskurs birliklarining qiyosiy tahlili

Ushbu bo‘limda ingliz va o‘zbek tillarida yozilgan ilmiy maqolalarning metadiskurs birliklari asosida qiyosiy tahlili keltiriladi. Tadqiqot uchun har ikkala tilda ijtimoiy-gumanitar sohalarga oid 10 tadan maqola tanlab olindi (nashr yillari: 2018–2023). Maqolalar tanlovida bir xil mavzudagi, ilmiy uslubda yozilgan, nashr etilgan manbalar korpusi asos qilib olindi.

Tahlil davomida Hyland (2005) tomonidan ishlab chiqilgan metadiskurs modeli (interaktiv/interpersonal birliklar) asos qilib olindi.

Interaktiv birliklar: matnni boshqarishdagi yondashuvlar

Ingliz ilmiy matnlarida interactive birliklar, ayniqsa, *frame markers* va *code glosses* faol ishlatiladi:

e.g., *In this paper, we aim to explore..., That is to say..., For example...*

Bu birliklar o‘quvchining e‘tiborini asosiy g‘oyaga jalb qilish, fikrlar oqimini aniqlashtirish va ma‘noni tushunarli yetkazish vositasi sifatida xizmat qiladi.

O‘zbek ilmiy matnlarida esa bu turdagi birliklar odatda rasmiy va betaraf shaklda ifodalanadi:

e.g., *Mazkur maqolada..., Bu fikrni quyidagicha izohlash mumkin..., Bunday holat... orqali kuzatiladi.*

O‘zbek matnlarida strukturani boshqaruvchi vositalar kamroq ko‘llaniladi, ko‘proq nominal uslub ustuvor bo‘ladi.

Interpersonal birliklar: muallif–o‘quvchi munosabatlari

Ingliz matnlarida, yozuvchi subyektiv nuqtai nazarini ochiq bildiradi, o‘z fikrini ta‘kidlovchi yoki cheklovchi birliklardan foydalanadi:

We argue that, It is clear that, It seems that...

Engagement markers orqali o‘quvchi suhbatga jalb qilinadi (*consider the following..., note that*), bu esa diskursni interaktiv qiladi.

O‘zbek ilmiy diskursida esa “biz”, “muallif” kabi self-mentions kam qo‘llaniladi. Aksariyat hollarda:

Ushbu maqolada muhokama qilinadi..., Tadqiqot davomida aniqlash mumkin bo‘ldi... kabi betaraf, masofali ifodalar ishlatiladi. Hedges (e.g., *muhim bo‘lishi mumkin, ehtimol*) oz, boosters esa umuman kam kuzatiladi.

Stilistik va madaniy farqlar

Yozuvchining matndagi ishtiroki ingliz tilida individuallikka asoslangan, ya‘ni muallif o‘z fikrini ochiq bildiradi, muhokama qiladi. O‘zbek ilmiy matnlarida esa kollektivism va rasmiylik ustuvor bo‘lib, “muallif”ning shaxsiy pozitsiyasi emas, balki ilmiy obyektivlik namoyon bo‘ladi.

Bunday farqlar, albatta, madaniy tamoyillar bilan bevosita bog‘liq:

G‘arb diskursida muloqot interaktiv va ochiq,

O‘zbek diskursida esa ehtiyotkor, struktura markazli va rasmiy.

Umumiy kuzatuvlar

Tur	Inglizcha matnlar	O'zbekcha matnlar
Transitions	Keng	Kamroq
Frame markers	Aniq	Betaraf
Engagement markers	Faol	Deyarli yo'q
Self-mentions	"I", "we"	Kam yoki yo'q
Hedges/Boosters	Faol	Noyob
O'quvchiga murojaat	Bevosita	Bilvosita

Tahlil shuni ko'rsatadiki, ingliz ilmiy matnlarida metadiskurs birliklari matnni muloqot vositasi sifatida shakllantiradi, o'zbek matnlarida esa bu birliklar ko'proq matnni rasmiy struktura bilan ta'minlaydi. Bu holat O'zbekistonda ilmiy matn yozish uslubini yangilash, ayniqsa, xalqaro andozalarga moslashtirish zaruratini yuzaga keltiradi. Tahlil natijalarida **ko'rinib turganidek**, ingliz va o'zbek ilmiy matnlarida metadiskurs birliklarining qo'llanishi o'rtasida sezilarli farqlar mavjud. Ushbu tafovutlar nafaqat tilning grammatik va stilistik xususiyatlari, balki madaniy qadriyatlar, diskurs an'analari va ilmiy yozish mantiqiga asoslangan.

Ingliz ilmiy matnlarida, muallif o'z fikrini aniq va ochiq bayon etishga intiladi. Bu uslub ko'pincha "muallif-o'quvchi" o'rtasidagi bevosita aloqani kuchaytirish, matnni interaktiv qilish va ishonch uyg'otish strategiyasi sifatida xizmat qiladi. Ayniqsa, *engagement markers*, *hedges*, *boosters* kabi birliklar orqali o'quvchi suhbatga jalb qilinadi yoki fikrga ijobiy/negaiv munosabat bildiriladi. Bunday uslub individualistik madaniyatlarda shakllangan yozuv an'analari bilan bevosita bog'liq bo'lib, muallif o'z pozitsiyasini ochiq ifodalashga haqli deb hisoblanadi (Hyland, 2005).

O'zbek ilmiy diskursida esa rasmiylik, ehtiyotkorlik va betaraflik ustuvorlik qiladi. Bu holat o'zbek madaniyatidagi kollektivism, ijtimoiy ierarxiyaga hurmat va muhokamada "men" emas, "tadqiqotning o'zi" markazda bo'lishi kerak degan yondashuvga mos keladi. Natijada, muallif matndan chekinadi, o'z fikrini iloji boricha betaraf shaklda bayon qiladi. Bu esa metadiskurs birliklarining, ayniqsa, *self-mentions* va *engagement* birliklarining cheklangan qo'llanishiga olib keladi.

Shuningdek, o'zbek ilmiy matnlarida stilistik vositalarning cheklanganligi, qattiq struktura va rasmiy uslubga bo'ysunishi natijasida matn ko'pincha biryoqlama va kam kommunikativ bo'lib qoladi. Bunday uslubda matnni muloqot vositasi sifatida emas, balki "hisobot berish" vositasi sifatida tasavvur qilish mumkin.

Muhimi, ingliz va o'zbek yozma diskursidagi bu farqlar faqat lingvistik emas, diskurs strategiyasi va kommunikativ madaniyat bilan bog'liqdir. Inglizcha matn "muallif

fikrining kuchi va ishonchliligini” ko’rsatishga intilsa, o’zbek matni “ilmiy neytrallik” va “sodda rasmiylik”ni afzal ko’radi.

Ushbu holat xalqaro miqyosda maqola yozayotgan o’zbek tadqiqotchilari uchun muhim muammo bo’lishi mumkin. Chunki xalqaro jurnal muharrirlari va hakamlar ko’pincha matnda muallif pozitsiyasi, dalilning aniqligi va o’quvchi bilan aloqaning ochiqqligini kutishadi. Demak, metadiskurs birliklaridan xabardorlik nafaqat lingvistik kompetensiya, balki ilmiy yozish madaniyatining bir qismi sifatida qaralishi lozim.

Yuqoridagi tadqiqot natijalari shuni ko’rsatadiki, ingliz va o’zbek ilmiy diskurslari o’rtasida metadiskurs birliklarining ishlatilishida sezilarli farqlar mavjud bo’lib, bu farqlar til strukturasi va grammatikasidan ko’ra, diskurs strategiyalari, kommunikativ uslublar va madaniy qadriyatlar bilan bevosita bog’liqdir.

Tahlil qilingan ingliz ilmiy matnlarida muallifning shaxsiy ishtiroki, o’quvchi bilan muloqot va fikrni ishonchli taqdim etish ustuvor ahamiyat kasb etadi. Metadiskurs birliklari (hedges, boosters, self-mentions, engagement markers) orqali matnning interaktiv va tushunarli bo’lishi ta’minlanadi. Bu uslub o’quvchini faollashtirish, matnga jalb etish va muallif pozitsiyasini ochiq ifodalash imkonini beradi.

Bunga qarama-qarshi tarzda, o’zbek ilmiy matnlarida stilistik ehtiyotkorlik, rasmiylik va muallif pozitsiyasining yashirinligi kuzatiladi. Engagement markers, boosters, va self-mentions singari birliklar deyarli ishlatilmaydi, bu esa matnning kommunikativligi va argumentativ kuchini pasaytiradi. O’zbek yozma diskursida mavjud bo’lgan ushbu xususiyatlar ilmiy neytrallikni ta’minlasa-da, matnni o’quvchiga yo’naltirish va argumentativ tuzilma yaratishda yetarli darajada samarali bo’lmasligi mumkin.

Shunday qilib, metadiskurs birliklarining tahlili nafaqat tilshunoslikda, balki ilmiy-pedagogik amaliyotda ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ularni chuqur o’rganish va faol qo’llash ilmiy matnlarning sifatini oshirish, xalqaro talablarga mos maqolalar tayyorlashda muhim omil bo’lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Mirziyoyev, Sh. M. (2020). Ilm-fan va innovatsiyani rivojlantirish bo’yicha ustuvor vazifalar to’g’risida. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni PQ-4947-son. <https://lex.uz/docs/4705880>
2. O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2020). O’zbekiston Respublikasida ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. Toshkent: Fan va texnologiyalar agentligi. <https://lex.uz/docs/4761470>
3. Crismore, A., Markkanen, R., & Steffensen, M. S. (1993). Metadiscourse in persuasive writing: A study of texts written by American and Finnish university students. *Written Communication*, 10(1), 39–71. <https://doi.org/10.1177/0741088393010001002>
4. Dafouz-Milne, E. (2008). The pragmatic role of textual and interpersonal metadiscourse markers in the construction and attainment of persuasion: A cross-linguistic study of newspaper discourse. *Journal of Pragmatics*, 40(1), 95–113. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2007.10.003>
5. Hyland, K. (2005). *Metadiscourse: Exploring interaction in writing*. London: Continuum.

6. Hyland, K., & Tse, P. (2004). Metadiscourse in academic writing: A reappraisal. *Applied Linguistics*, 25(2), 156–177. <https://doi.org/10.1093/applin/25.2.156>
7. Mauranten, A. (1993). Cultural differences in academic rhetoric: A textlinguistic study. Frankfurt: Peter Lang.
8. Salager-Meyer, F. (1994). Hedges and textual communicative function in medical English written discourse. *English for Specific Purposes*, 13(2), 149–170. [https://doi.org/10.1016/0889-4906\(94\)90013-2](https://doi.org/10.1016/0889-4906(94)90013-2)
9. Vande Kopple, W. J. (1985). Some exploratory discourse on metadiscourse. *College Composition and Communication*, 36(1), 82–93. <https://doi.org/10.2307/357609>
10. Williams, J. M. (1990). *Style: Toward clarity and grace*. Chicago: University of Chicago Press.
11. Swales, J. M. (1990). *Genre analysis: English in academic and research settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
12. Rustamova, D. A. (2020). Ingliz va o'zbek tillarida ilmiy diskursning stilistik xususiyatlari. *Filologiya masalalari*, (2), 94–98. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti.
13. Yo'ldoshev, B. (2018). Tilshunoslikka zamonaviy yondashuvlar: nazariya va amaliyot. *O'zbek tilshunosligi jurnali*, (1), 22–29. Toshkent: Fan nashriyoti.
14. Madvaliyev, A. (2016). *Nutq madaniyati va uslubiy kompetensiya*. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
15. Jo'rayev, S. (2021). Stilistika va matnshunoslikda zamonaviy yondashuvlar. *Til va adabiyot ta'limi*, (3), 45–52.
16. Jo'raev, N. (2019). Qiyosiy stilistika va tarjimashunoslik: nazariy va amaliy masalalar. *Sharq tillari va tarjima masalalari*, (4), 60–67.